

DOI: 10.30840/2413-7065.3(80).2021.241584

КНИГА «ЯК УКРАЇНА ВТРАЧАЛА ДОНБАС» – СУЧАСНА ІСТОРІЯ
ДОНЕЦЬКОГО КРАЮ ОЧИМА ЖУРНАЛІСТІВ(Рецензія на книгу Д. Казанського та М. Воротинцевої
«Як Україна втрачала Донбас». Київ: Чорна гора, 2020. 336 с.)

Авторами книги є журналісти, що раніше жили й працювали в областях, які тепер розділені російсько-українською війною: у Донецькій – Денис Казанський, у Луганській – Марина Воротинцева. Викладений у їхній праці новітній історичний розвиток Донецького краю не є академічною науковою працею, проте є цінною працею з погляду публіцистичного, історіографічного, українознавчого, що заслуговує ретельного прочитання та глибокого й критичного осмислення. Адже автори були особисто включені до історичного процесу і не лише сторонньо спостерігали за плином подій, але й впливали на них. Вони зосереджують свою увагу насамперед на формуванні суспільно-історичних, політичних умов, що забезпечили появу і тяглість ідей відокремлення території Донбасу від України, та, зрештою, їх практичну реалізацію. Зокрема, розглянуто таке: становлення потужних економічно-політичних кланів, попри економічну катастрофу; прихід до влади в Україні «донецьких» та ганебну втрату її; вплив зовнішнього російського чинника; зміну політичних уподобань електорату двох областей; мету, з якою місцеві можновладці протиставляли Донбас решті України. Книга не переобтяжена подробицями, читається відносно легко, буде зрозумілою старшокласникам і студентам.

Структурно книга складається з прологу, шести частин та епілога. Події викладено послідовно у хронологічному порядку. Виклад новітньої історії краю

слушно почато з періоду розпаду СРСР. Саме тоді з'явилися спроби поширювати ідеї необхідності особливого статусу областей Донбасу та їх відокремлення від України, було утворено перші про-російські громадські організації, що не ґрунтувались на вченні марксизму-ленінізму. Прикметно, що серед антиукраїнських ідей у Донецькій області була й така: на базі областей Донбасу створити Республіку «Малоросія», яка у разі виходу України з СРСР мала б «вийти зі складу України умовно» (с. 12). Але, як пишуть автори, «прагнення донецьких і луганських сепаратистів-іредентистів не були підтримані в Москві» (с. 13).

Мусимо зауважити, що сепаратистські гасла та претензії на особливий статус певних територій СРСР продукувалися й поширювалися державним апаратом імперії. Значна частина цього апарату прагнула, створюючи нові лінії напруги, множинні локальні конфлікти, загальмувати відцентрові процеси, залякати населення союзних республік усілякими небезпеками та війнами в разі їх суверенізації та унезалежнення від Москви. На Кримському півострові автономістські та проросійські ідеї прижилися ще в умовах розпаду СРСР, а в Донецькій та Луганській областях вони не знайшли схвалення й розуміння громадян. Певно, тому Москва й «не підтримала», бо підкинута з Москви гасла не підтримали мешканці Донецької й Луганської областей.

У першій частині автори розповідають також про формування нового «луганського клану», страйк шахтарів та «дорадче опитування громадської думки» 1994 р., які місцеві можновладці використали для посилення автономізації регіону, поширення проросійських настроїв та посилення позиції у найвищих органах державної влади.

У другій частині йдеться про альянс президента Л. Кучми з «донецькими» та визначальні тенденції того періоду.

Про акцію «Повстань, Україно» та унікальні вибори президента 2004 р. йдеться у третій частині. Вибори посіли політичну поляризацію суспільства. Партія регіонів лякала Київ сепаратизмом, організувала з'їзд депутатів рад усіх рівнів у Северодонецьку. Там зібрали депутатів з півдня та сходу України, що підтримували В. Януковича і виголошували емоційні та політичні погрози сепаратистського спрямування.

У четвертій частині показано помилки, зроблені за часів президента В. Ющенка, у регіональній політиці щодо Донецького краю, чергову хвилю шантажу федералізацією, появу нових організацій сепаратистського проросійського спрямування. «Після 2004 р. ветерани донецького сепаратизму 90-х відійшли на другий план і майже припинили нагадувати про себе, проте почали з'являтися нові структури з новими ватажками, про які раніше ніхто не чув» (с. 121). Серед них «карликова організація» «Союз народжених революцією», рух «За Україну без Ющенка» (складався з кількох осіб), «Донецька республіка» (лідери якої співпрацювали з ультраправою російською організацією «Євразійський союз молоді» О. Дугіна) (с. 126). У Донецькій облраді депутати фракції ПСПУ, а також Партії регіонів та КПУ утворили у лютому 2008 р. депутатську групу «Донбаська Русь». У Луганській області помітних сепаратистських рухів не було, але діяла міцна регіональна організація КПУ.

У п'ятій частині книги розглянуто період президентства В. Януковича, коли шантажувати федералізацією чи сепаратизмом потреби не було. На місцевих виборах 2010 р. (рос.) «Русский блок» у Донецькій області набрав менше 1% голосів. У 2012 р. Верховна Рада ухвалила закон «Про засади державної мовної політики», що значно погіршило законодавче забезпечення розширення функціонування української мови. Імітація В. Януковичем прагнення інтегруватися до європейських та євроатлантичних структур завершилась відмовою підписати угоду з ЄС. Україна раптово розвернула свій напрямок руху на протилежний, що призвело до протестів та появи Майдану.

В останній частині аналізуються події від початку «російської весни», а в епілозі автори підводять підсумки, розмірковують щодо актуальних питань: «Хто ж винен, що Донбас став ареною бойових дій і доля регіону склалася таким трагічним чином?» (с. 327), «Чи можна сьогодні сказати, що українське суспільство та українська влада засвоїли уроки з подій у Донбасі?» (с. 331). Відповіді, на жаль, є неприємними та небезпечними для українського суспільства, змушують шукати оптимальні та надійні шляхи виправлення державної політики щодо загроз російської дезінформації, терористичної діяльності, окупації та інших ворожих дій.

Не на всі поставлені собі питання автори дають конкретні однозначні відповіді, та це природно. Складно поєднати в один логічний ланцюжок дві думки авторів про початок трагічних подій в ОРДЛО. 1) «Росія розпалила війну та замаскувала власне воєнне втручання під громадянський конфлікт» (с. 327); 2) «старі регіональні еліти доклали усіх зусиль для того, щоб спровокувати антиукраїнське повстання навесні 2014 р.» (с. 331–332). Констатація того, що «війна на Донбасі має ознаки як міжнародного, так і громадянського конфлікту» (с. 310), ситуацію прояснює лише частково.

На нашу думку, роль Російської Федерації у відтворенні на Донбасі та в інших частинах України «советського народу», у формуванні проросійських настроїв величезна. Наприклад, потужна пропагандистська машина РФ понад 20 років ефективно працювала на

гальмування політичної, мовно-культурної, соціально-економічної, світоглядної консолідації української нації. А історичний чинник? Задовго до 1991 р. у людної Донецької й Луганської областей сформувалися певні особливості, зумовлені господарською специфікою та історичними умовами заселення краю. Втратити Україна може те, що має. Чи володіла Україна Кримом та Донбасом у 1991 р. чи на початку 2014 р.? Формально – так. Але національна ідентифікація багатьох мешканців виявилася недосформованою, мінливою, нестійкою, межевою та продажною. Україна не спромоглася глибоко інтегрувати людинність Кримського півострова, Донецької та Луганської областей в українську націю. Різні територіальні частини постсоветського суспільства колишньої УРСР трансформувалися в сучасну українську націю з різною швидкістю. Мешканці Криму та Донбасу (пересічно) у цьому перетворенні пасли задніх.

Праця журналістів проливає світло на певні затемнені сторінки сучасної історії України, спонукає читача до переоцінки фактів, тенденцій, подій, діяльності політиків. Книга «Як Україна втрачала Донбас» буде корисною широкому колу читачів: освітянам, науковцям, студентам, учням старшої школи, політикам, усім, хто цікавиться сучасною історією Донецького краю.

Олег ЧИРКОВ

orcid.org/0000-0001-8888-0126
науковий співробітник відділу
української етнології НДІУ